

งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์

Copyright Works Relating to Animals

ดารปุต ศรีธรรมวุฒิ¹

สำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 4,
1199 อาคารปิยวรรณ ชั้น 11 ถ.พหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400,
เมลล์ติดต่อ: daraputsun@hotmail.com

Daraput Srithammavut²

The Bangkok Area Revenue Office 4,
1199, Piyawan Bld. 11th floor, Paholyotin Rd. Samsennai, Phayathai, Bangkok 10400,
E-mail: daraputsun@hotmail.com

วรรณวิภา พัวศิริ³

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ถนนพระราม 4 เขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110,
เมลล์ติดต่อ: wanwipar@hotmail.com

Wanwipar Puasiri⁴

Bangkok University, Rama 4 Road, Klong-Toey Bangkok 10110,
E-mail: wanwipar@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานอันมีลิขสิทธิ์เป็นงานที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ด้วยความคิดริเริ่มของตนเอง ที่เรียกว่า “Originality” โดยมีมือของมนุษย์ แต่งงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากสัตว์ เช่น ภาพลิงเซลฟี ภาพวาดโดยช้าง การแสดงโชว์ของคณะละครสัตว์ ฯลฯ ซึ่งงานสร้างสรรค์เหล่านี้ยังคงมีปัญหาว่าจะถือเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ได้หรือไม่ และถ้าได้รับความคุ้มครอง ใครจะถือเป็นผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์

จากการศึกษาเปรียบเทียบถึงการให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร พบว่ากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาตามแนวปฏิบัติของสำนักงานลิขสิทธิ์ได้กำหนดให้ งานสร้างสรรค์ต้องเป็นงานที่มีต้นกำเนิดจากมนุษย์เท่านั้น สัตว์ไม่สามารถเป็นผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายได้

¹ เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภาษีและเร่งรัดภาษีอากรค้าง

² Tax Auditing and Accelerate Remaining Revenue Officer

³ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์

⁴ Instructor at School of Law

ส่วนสหราชอาณาจักรได้มีการกำหนดว่าผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ คือบุคคล⁵ หรือมนุษย์⁶ ต่างจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่มีได้กำหนดว่างานอันมีลิขสิทธิ์ต้องเกิดขึ้นจากมนุษย์ จึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการตีความในส่วนของการเป็นผู้สร้างสรรค์ในประเทศไทย⁷

จากกรณีดังกล่าวนี้ ผู้เขียนแบ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) การสร้างสรรค์งานโดยฝีมือของมนุษย์ (2) การสร้างสรรค์งานโดยฝีมือของสัตว์ และ (3) การสร้างสรรค์งานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายถึงการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ โดยเฉพาะในกรณีงานสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ว่าต้องเกิดจากการที่มนุษย์ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างเพียงพออันมีลักษณะเป็นการสร้างสรรค์งานร่วมกับสัตว์

คำสำคัญ: งานสร้างสรรค์, สัตว์, ลิขสิทธิ์

⁵ บุคคล หมายถึง ผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย คือ บุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล

⁶ มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง

⁷ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 4.

Abstract

Under copyright law, works that are entitled to be protected must be an initiative creation of a person, or the so-called the ‘Originality’ principle. However, there are other kinds of creative works that are initially done by animals such as a selfie picture taken by a monkey, picture drawn by elephants, the circus shows and etc. These works have problems whether they can be protected under copyright law or not. Thus, who takes responsibility as a creator and hold copyright?

According to this comparative study on the protection of copyright between the United States and United Kingdom law, the study found that American law under the guideline of Copyright Office provides that a creative work shall be a work that is originally made only by a human-being. An animal cannot be a creator of copyright works. Likewise, the UK law provides that the copyright owner can only be a person⁸ or a human-being⁹. Nevertheless, Thailand’s Copyright Act B.E. 2537 (1994) does not state in any section that only a person can be a creator.¹⁰

In order to understand such problematic issues, this research will apply a comparative study method to the research and highlight three major legal principles relating to the copyright law. These are as follows:

- (1) The principles of the copyright protection on human-being’s works
- (2) The copyright protection of the creative works made by animals, and
- (3) The copyright protection of the collaborate creative works made by human-beings and animals, in which human-beings put more effort and sufficient perseverance into them.

Keywords: Creative Work, Animal, Copyright

⁸ In Oxford dictionary, person (Noun) means
(1) a human-being regarded as an individual
(2) (legal contexts) unspecified individual
(3) A character in a play or story

⁹ In Oxford dictionary, human-being (Noun) means

A man, woman, or child of the species *Homo sapiens*, distinguished from other animals by superior mental development, power of articulate speech, and upright stance.

¹⁰ Thai Copyright Act 1994 (B.E. 2537), Section 4.

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลิขสิทธิ์มีอิทธิพลต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม งานที่มีลิขสิทธิ์พบได้เสมอในชีวิตประจำวัน เช่น หนังสือ ดนตรี ดิจิทัล ฯลฯ¹¹ โดยผู้ก่อให้เกิดงานขึ้นมา เรียกว่า “ผู้สร้างสรรค์” (Author) โดยผู้สร้างสรรค์ต้องริเริ่มขึ้นเอง (Originality) และไม่ได้ลอกเลียนมาจากผู้อื่น อีกทั้งต้องมีการแสดงออกสู่สาธารณชน และต้องเป็นงาน 1 ใน 9 ประเภท¹²ที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์

หากเกิดปัญหาวางงานนั้นมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างสรรค์ แต่เกิดขึ้นจากสัตว์ เช่น ภาพวาดโดยช้าง ภาพถ่ายลิงเซลฟี่ หรือการแสดงของคณะละครสัตว์ ฯลฯ ถ้าพิจารณาตาม อนุสัญญา เบิร์น ค.ศ. 1971, ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) และกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักรนั้น พบว่างานอันมีลิขสิทธิ์ต้องเป็นงานที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เท่านั้น ในขณะที่กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย กำหนดไว้แต่เพียงว่าให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์¹³ โดยไม่ได้กำหนดว่าผู้สร้างสรรค์นั้น หมายถึงอะไรบ้าง

จากปัญหานี้ ผู้เขียนได้ทำการวิจัยโดยแบ่งการสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ออกเป็น 3 ประเภทได้แก่

(1) งานที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์ กล่าวคือ เป็นกรณีที่มนุษย์ได้มีการสร้างสรรค์งานขึ้นเอง โดยงานที่สร้างสรรค์นั้นเป็นงานที่มีสัตว์ปรากฏอยู่ เช่น งานภาพเขียนรูปสัตว์ ภาพยนตร์สารคดี ที่เกี่ยวกับสัตว์ เพลงที่เกี่ยวกับสัตว์ เป็นต้น

(2) งานที่เกิดขึ้นโดยสัตว์ กล่าวคือ เป็นกรณีที่สัตว์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดงาน (Work) อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เช่น ภาพถ่ายเซลฟี่ลิง ภาพถ่ายที่เกิดจากหรือ กล้องบันทึกภาพจับความเคลื่อนไหวของสัตว์

(3) งานที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ กล่าวคือ เป็นกรณีที่สัตว์เป็นผู้ทำให้เกิดงานขึ้นโดยมีมนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ภาพวาดโดยช้าง ภาพบันทึกจากกล้องที่ติดบนตัวสัตว์ในการถ่ายทำสารคดี การแสดงของคณะละครสัตว์

¹¹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, (2553), ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา พื้นฐานความรู้ทั่วไป ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค้า เซมิคอนดักเตอร์ชิป พันธุ์พืชใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม), 48.

¹² พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 6 วรรคแรก.

¹³ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 8 วรรคแรก.

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาแนวความคิดและหลักเกณฑ์ของการสร้างสรรค์งานที่เป็นการสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง (Originality) สำหรับงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์
- 2) เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดในการคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ว่าจะเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้หรือไม่
- 3) เพื่อศึกษาถึงการคุ้มครองงานสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เกิดจากมนุษย์ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร เพื่อพิจารณางานที่สร้างร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์
- 4) เพื่อศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อผู้เป็นเจ้าของและสาธารณชน สำหรับงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ และหาแนวทางแก้ไขปัญหามาจากงานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ให้เกิดความชัดเจนและเหมาะสมกับกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

งานที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์งานโดยตรงถือได้ว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ของมนุษย์ ส่วนงานที่เกิดขึ้นจากสัตว์โดยลำพังย่อมเป็นงานอันไม่มีลิขสิทธิ์ เว้นแต่มนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานนั้น ๆ จึงจะถือได้ว่างานนั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์งาน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษา พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้สร้างสรรค์ รวมถึงศึกษา อนุสัญญาเบอร์น, ความตกลงทริปส์, และกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร ตลอดจนความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งเน้นวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือทางกฎหมาย ตั๋วบทกฎหมาย คำพิพากษา ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เอกสารทางราชการ วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ทางกฎหมาย ในส่วนที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมถึงการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (Comparative study) จากกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในของต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

- 1) ทำให้ทราบถึงหลักกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง

2) ทำให้ทราบถึงแนวความคิดและหลักเกณฑ์ของการให้ความคุ้มครองกฎหมายลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศและในต่างประเทศว่างานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ หรือเป็นงานอันไม่มีลิขสิทธิ์

3) ทำให้ทราบถึงแนวทางการคุ้มครองงานสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เกิดจากมนุษย์โดยตรงว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรให้ความคุ้มครองเพียงใด ทั้งนี้ การที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ ควรถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือไม่

4) ทำให้ทราบแนวทางการนำกฎหมายและคำพิพากษาของประเทศสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรมาบัญญัติไว้เป็นแนวทางในกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยสำหรับงานสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์

2. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครอง ตามหลักกฎหมายลิขสิทธิ์

2.1 ลักษณะโดยทั่วไปและสาระสำคัญของการเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ของประเทศไทย

ลิขสิทธิ์มีลักษณะพิเศษที่เป็นทั้งทรัพย์สิน เป็นทั้งสิทธิแต่ผู้เดียวและเป็นสิทธิเฉพาะบุคคล¹⁴ กฎหมายลิขสิทธิ์ได้กำหนดองค์ประกอบของงานอันมีลิขสิทธิ์ไว้ 4 ประการ¹⁵ ดังนี้

2.1.1 เป็นงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยตนเอง (Originality)

การสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง (originality) หมายความว่า การสร้างสรรค์งานจากสิ่งที่มีอยู่เชื่อมโยงระหว่างความคิดของผู้สร้างสรรค์กับผลงานที่เขาสร้างสรรค์ขึ้น¹⁶ ซึ่งการสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นกระบวนการทางสมองของมนุษย์ที่คิดสร้างสรรค์งานและแนวทางใหม่ๆ โดยอาศัยข้อมูล ความรู้และประสบการณ์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ¹⁷ ดังนี้

ประการแรก คือ งานนั้นต้องเป็นงานที่มีที่มา หรือมีต้นกำเนิดจากผู้สร้างสรรค์ โดยผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ด้วยตัวเองและไม่ได้ลอกเลียนมาจากงานอื่นใด

ประการที่สอง คือ ผู้สร้างสรรค์ต้องใช้ความรู้ ความสามารถของตนพอสมควรแก่สภาพของการสร้างสรรค์งานนั้น แม้ว่าการงานนั้นจะมีที่มาจากงานอื่นก็ตาม

¹⁴ ไชยยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม), 32-34.

¹⁵ อรรถพรณ พันธ์พัฒนา, (2553). คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม), 33.

¹⁶ Firth, A., and Phillips, J. (1989), *Introduction to Intellectual Property*, 2nd ed., (London: Butterworths), 117.

¹⁷ สุจิตตา ชีรโรจน์วิทย์, (2549), “ปัญหาและแนวทางการคุ้มครองงานแพร่เสียงแพร่ภาพตามกฎหมายลิขสิทธิ์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 20.

การสร้างสรรคงานอันมีลิขสิทธิ์ต้องเป็นงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นด้วยตัวของผู้สร้างสรรค์เอง โดยจะต้องใช้ความรู้ความชำนาญ ความสามารถ (Skill) และความอุตสาหพยายาม (Labor) ตลอดจนวิจารณญาณ (Judgment) ของตนเอง ซึ่งงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ไม่จำเป็นต้องถึงขนาดเป็นสิ่งใหม่ (Novelty) เหมือนกฎหมายสิทธิบัตร เนื่องจากงานต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยส่วนมากมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ถ้าหากเป็นงานที่มีลักษณะเป็นการทำซ้ำ หรือดัดแปลงงานที่ปรากฏอยู่แล้วโดยไม่ได้เพิ่มเติมอะไรจะทำให้งานที่สร้างสรรค์ออกมาเป็นงานที่ไม่มีลิขสิทธิ์ อีกทั้งกฎหมายลิขสิทธิ์ไม่คุ้มครองความคิด เพราะกฎหมายลิขสิทธิ์อนุญาตให้ผู้สร้างสรรค์สามารถนำความคิดของผู้อื่นมาเป็นแรงบันดาลใจเพื่อสร้างสรรค์งานใหม่ได้

2.1.2 เป็นงานที่เกิดจากการแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Idea)

งานนั้นต้องมีการแสดงออกมามีด้วย (Expression) อย่างเป็นรูปธรรม¹⁸ ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกาบัญญัติว่า “การคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่ความเป็นเจ้าของในงานนั้น ไม่อาจครอบคลุมถึงความคิด การปฏิบัติ กรรมวิธี วิธีการดำเนินการ รูปแบบความคิด หลักการ หรือการค้นพบ”¹⁹

2.1.3 เป็นประเภทของงานที่กฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครอง (Type of work)

งานสร้างสรรค์ที่กฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครองมี 9 ประเภท ได้แก่ งานวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ดังนั้นงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ก็ต้องเป็นงานที่กฎหมายรับรองเอาไว้ด้วย เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดไว้²⁰

2.1.4 เป็นงานที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย (Non-illegal work)

พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่ได้บัญญัติไว้ว่างานใดบ้างที่มีลักษณะเป็นการต้องห้ามหรือขัดต่อกฎหมาย เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 150²¹ ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้ตามมาตรา 4 แห่ง ป.พ.พ. โดยงานที่ขัดต่อกฎหมายในประเทศไทย อาทิเช่น งานลามกอนาจาร,²² วรรณกรรมที่มีเนื้อหา

¹⁸ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 6.

¹⁹ Copyright Act, 1976, Section 102.

²⁰ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 6 วรรคแรก.

²¹ มาตรา 150 แห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

“การใดมีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเป็นการพันวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

²² อรรถพร พันธ์พัฒนา. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 51.

หมิ่นประมาท²³

อย่างไรก็ตาม งานที่ไม่ขัดต่อกฎหมายสำหรับงานที่เกิดจากสัตว์ ต้องไม่ใช่งานที่สร้างขึ้นจากการใช้ หรือบังคับสัตว์ด้วยวิธีการทารุณกรรม เช่น การบังคับสัตว์ด้วยการเขียนดี เพราะจะเป็นการกระทำความผิดต่อ พ.ร.บ. การป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ย่อมถือว่าเป็นงานที่ขัดต่อกฎหมาย จึงไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์

2.2 งานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์

มาตรา 6 วรรคแรกของ พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งงานที่มีสัตว์เข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์ในปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็น 3 กรณี ดังนี้

2.2.1 งานที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์

มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดงานขึ้นด้วยตนเอง เช่น ภาพยนตร์ สารคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ แต่ต้องพิจารณาด้วยว่างานสร้างสรรค์นั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 6 หรือไม่ และงานดังกล่าวต้องมีลักษณะของงานอันมีลิขสิทธิ์ทั้ง 4 ประการข้างต้นด้วย งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์โดยการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ที่มีสัตว์ปรากฏอยู่ในงานนั้น เช่น หนังสือนิทานอีสป

2.2.2 งานที่เกิดขึ้นโดยสัตว์

เป็นกรณีที่สัตว์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดงาน (Work) ขึ้นมา ซึ่งงานที่เกิดจากสัตว์โดยลำพัง ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรไม่ถือว่ามีลิขสิทธิ์²⁴

1) ภาพถ่ายเซลฟี่ลิง เป็นกรณีที่ลิงเป็นผู้กดถ่ายภาพด้วยตัวเอง ซึ่งเมื่อพิจารณาว่าลิงคือผู้ก่อให้เกิดงานขึ้น แต่เนื่องจากกฎหมายสหรัฐอเมริกากำหนดให้มนุษย์เท่านั้นที่จะสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ได้ ดังนั้นภาพถ่ายนี้จึงเป็นงานอันไม่มีลิขสิทธิ์

2) ภาพถ่ายที่เกิดจากกล้องบันทึกภาพจับความเคลื่อนไหวของสัตว์²⁵ กล่าวคือ เป็นกรณีที่มนุษย์เป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ไว้สำหรับตรวจจับความเคลื่อนไหวของสัตว์ด้วยการติดตั้งกล้องบันทึกภาพเอาไว้ตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่คาดว่าสัตว์จะเดินผ่าน เมื่อสัตว์เดินผ่านกล้องก็จะบันทึกภาพทันที²⁶ ซึ่งกรณีนี้มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้ฝึกสอน หรือเป็นผู้ควบคุมสัตว์เลย ดังนั้นงานจึง

²³ อำนวย เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ, (2556), คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: วิทยุชน), 51.

²⁴ จะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ 3

²⁵ เอ็มจีอาร์ออนไลน์, (2556), WWF แสร้งภาพดักถ่ายไขว้ความหลากหลายสัตว์ป่าด้านเขื่อนแม่วงก์, สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Science/ViewNews.aspx?NewsID=9560000121550>.

²⁶ ซึ่งจะแตกต่างจากกรณีของงานที่เกิดขึ้นจากคอมพิวเตอร์เป็นผู้สร้างงาน เพราะงานที่เกิดขึ้นจากคอมพิวเตอร์เป็นผู้สร้างล้วนเป็นงานที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เป็นผู้ควบคุมคอมพิวเตอร์โดยการติดตั้งชุดคำสั่งเอาไว้ให้คอมพิวเตอร์ประมวลผลตามโปรแกรมนั้น

ไม่มีลิขสิทธิ์

3) ภาพ หรือคลิปวิดีโอที่ได้มาจากกล้องที่ติดบนตัวสัตว์ทั่วไป²⁷ โดยเป็นกรณีที่มนุษย์นำกล้องมาติดไว้บนตัวสัตว์ เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ดูพฤติกรรมของสัตว์ จะเห็นได้ว่าวิธีการนี้มนุษย์ได้เป็นผู้จัดหาอุปกรณ์มาให้สัตว์ แต่ถ้าปรากฏว่าสัตว์นั้นไม่อยู่ในความควบคุมของมนุษย์ คลิปที่ออกมาก็ไม่ใช่งานสร้างสรรค์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ จึงถือว่างานนี้เป็นงานที่เกิดขึ้นโดยสัตว์เพียงลำพัง ย่อมเป็นงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์

ตัวอย่างภาพลิงเซลฟี่ของนายเดวิด สเลเตอร์²⁸

2.2.3 งานที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์

งานที่เกิดขึ้นจากสัตว์โดยมีมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้อง เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เป็นผู้ฝึกสอนสัตว์ หรือเป็นผู้ควบคุม หรือจัดหาอุปกรณ์สำหรับการใช้ในการสร้างงานของสัตว์ โดยต้องปรากฏว่าสัตว์นั้นอยู่ในความดูแลของมนุษย์ ทั้งนี้ มีงานที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

1) ภาพวาดโดยช้าง²⁹ กล่าวคือ เป็นกรณีที่มนุษย์เป็นผู้ฝึกฝนและฝึกสอนให้ช้างทำตามคำสั่งของมนุษย์ โดยมีควาญช้างเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์และควบคุมให้ช้างวาดภาพ

2) การแสดงคณะละครสัตว์³⁰ กล่าวคือ เป็นกรณีที่มนุษย์เป็นผู้ฝึกฝนสัตว์ต่างๆ โดยให้สัตว์แสดงความสามารถและท่าทางออกมา ไม่ว่าจะเป็นการกระโดดลอดสิ่งกีดขวาง หรือการไต่เชือก โดยทั้งหมดนี้อยู่ในความควบคุมของมนุษย์

²⁷ Jon, F., (July, 2015). **Rhino horn cameras promise to catch poachers in the act.** Retrieved February 28, 2016, from <http://www.engadget.com/2015/07/21/rhino-horn-camera/>.

²⁸ ภาพจากเว็บไซต์ <http://mcot-web.mcot.net>

²⁹ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย, (2559), **ภาพวาดของช้าง**, สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก <http://www.thailand-elf-phant.org/th/painting.php>.

³⁰ กระปุกดอทคอม, (2559), **เผยคลิปหมีคณะละครสัตว์รัสเซีย โชว์เดินไต่ลวดสูง 10 เมตร**, สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก <http://pet.kapook.com/view58032.html>.

3) ภาพบันทึกจากกล้องที่ติดบนตัวสัตว์ของเนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก และขององค์กร WWF³¹ เป็นกรณีที่มีมนุษย์เป็นผู้ฝึกสอนให้สัตว์นั้นทำตามที่ได้ฝึกสอนมาโดยวิธีการนี้เป็นการฝึกสัตว์ให้ออกไปสำรวจพื้นที่ที่มีมนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ซึ่งสัตว์ยังอยู่ในความควบคุมของมนุษย์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่างานที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ที่จะมีลิขสิทธิ์ได้ต้องเป็นงานที่มีมนุษย์เป็นผู้ฝึกสอนหรือเป็นผู้ควบคุมสัตว์ ซึ่งต้องแสดงให้เห็นว่าสัตว์อยู่ในความควบคุมของผู้ฝึกสอน ผู้ฝึกสอนจึงจะเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้น ๆ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ในความตกลงระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ

2.3.1 งานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามอนุสัญญาเบอร์นาฯ ค.ศ. 1971

อนุสัญญาเบอร์นาไม่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ผู้สร้างสรรค์” ว่าหมายถึงใครและไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะเป็นผู้สร้างสรรค์งานเอาไว้ ประเทศที่เป็นสมาชิกต้องกำหนดว่าผู้สร้างสรรค์หมายถึงใครและมีคุณสมบัติอย่างไรเอง ซึ่งกฎหมายภายในของแต่ละประเทศภาคีสมาชิกได้รับรองและคุ้มครองผู้สร้างสรรค์แตกต่างกัน³² แต่ข้อ 3 กำหนดให้ความคุ้มครองแก่บุคคล โดยไม่ได้เอ่ยถึงสัตว์ อนุสัญญาเบอร์นาจึงไม่ใช่เพื่อคุ้มครองงานที่เกิดจากสัตว์ และเมื่อพิจารณาข้อ 7 ทวิพบว่ามีการกล่าวถึงผู้สร้างสรรค์ร่วมเอาไว้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น

2.3.2 งานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs)

ข้อตกลงทริปส์กำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศเพื่อให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ในข้อ 9 กำหนดว่า ประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามข้อ 1-21 ของอนุสัญญาเบอร์นา ยกเว้นข้อ 6 ทวิ ในเรื่องของธรรมชาติ³³ แต่ข้อตกลงทริปส์ก็ไม่ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ไว้ โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานอันมีลิขสิทธิ์ที่มีมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ทั้งสิ้น

ดังนั้น งานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามข้อตกลงทริปส์ ต้องเป็นการสร้างสรรค์งานที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์ ซึ่งการสร้างสรรค์งานของสัตว์เพียงลำพังนั้น มิให้ถือว่าเป็นงานอันมี

³¹ World Wide Fund for Nature, (2559), Animal Copyright, สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก http://www.wwf.es/que_hacemos/especies/animal_copyrights/.

³² เช่น กฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากระบบ Civil Law รับรองให้บุคคลธรรมดาเท่านั้นที่เป็นผู้สร้างสรรค์ ยกเว้นประเทศไทยที่บัญญัติให้นิติบุคคลเป็นผู้สร้างสรรค์ได้ ในขณะที่กฎหมายระบบจารีตประเพณี (Common Law) ได้รับความคุ้มครองให้นิติบุคคลเป็นผู้สร้างสรรค์ได้โดยการกระทำผ่านทางผู้แทนนิติบุคคลด้วย

³³ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, 1994, Article 9.

ลิขสิทธิ์ ส่วนการสร้างสรรคร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ ผู้เขียนเห็นว่าจะป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ ต้องเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องโดยการเป็นผู้ฝึก หรือผู้ควบคุม และใช้ความสามารถ ความวิริยะอุตสาหะและวิจารณญาณของตนเองตามหลักกฎหมายลิขสิทธิ์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติ หรือคำพิพากษายกในของแต่ละประเทศสมาชิกที่จะกำหนดไว้ เป็นการเฉพาะ

2.3.3 งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาคำหนดให้ต้องสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง (Original work of authorship)³⁴ ตามแนวปฏิบัติของสำนักงานลิขสิทธิ์แห่งสหรัฐอเมริกา (Compendium II of Copyright Office Practices) ที่กำหนดว่า งานต้องริเริ่มโดยผู้สร้างสรรค์เอง โดยงานจะต้องไม่ตกเป็นงานสาธารณะ หรือคัดลอกมาจากการงานของผู้อื่น แต่งานนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นงานใหม่ในโลก³⁵

โดยแนวปฏิบัติของสำนักงานลิขสิทธิ์แห่งสหรัฐอเมริกาคำหนดคำว่า “ผู้สร้างสรรค์” ว่าต้องเป็นงานที่กำเนิดมาจากมนุษย์ สิ่งที่เป็นผลผลิตจากธรรมชาติหรือจากสัตว์ไม่ได้รับความคุ้มครองจากลิขสิทธิ์³⁶ เพราะฉะนั้น งานที่สัตว์เป็นผู้สร้างจึงไม่ถือว่าเป็นการสร้างสรรค และไม่ได้ลิขสิทธิ์ แต่ในกรณีที่สัตว์สร้างงานร่วมกับมนุษย์นั้น สามารถแยกออกเป็น 2 กรณี คือ (1) กรณีที่สัตว์สร้างงานร่วมกับมนุษย์ ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา งานสร้างสรรค์ร่วมกันต้องเป็นงานที่จัดทำขึ้นโดยผู้สร้างสรรค์ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และงานนั้นต้องเป็นส่วนเดียวกันทั้งหมด มนุษย์กับสัตว์จึงไม่อาจสร้างสรรค์งานร่วมกันได้ (2) กรณีที่มนุษย์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์งานที่เกิดจากการจ้างสัตว์ไม่ได้ เพราะทั้งสัตว์และมนุษย์ไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นนายจ้างและลูกจ้าง เพราะสัตว์เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างงานของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าถ้าเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยการเป็นผู้ฝึก หรือผู้ควบคุม โดยสัตว์อยู่ในความควบคุมของมนุษย์ งานนั้นก็จะเป็นงานที่มีลิขสิทธิ์ของผู้ฝึกได้ โดยให้พิจารณาจากการใช้ความรู้ความสามารถ ความวิริยะอุตสาหะ และ วิจารณญาณ³⁷

³⁴ Copyright Act, 1976, Section 102 (a).

³⁵ The Compendium II of Copyright Office Practices, Section 202.01.

³⁶ The Compendium II of Copyright Office Practices, Section 202.02 (b).

³⁷ งานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกามีอายุการคุ้มครองตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์บวกด้วย 70 ปี นับแต่วันที่ยุติสร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย หรือถ้ามีผู้สร้างสรรค์ร่วมหลายคนระยะเวลา 70 ปี จะนับตั้งแต่วันที่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย ยกเว้นงานที่เกิดจากการจ้าง หรืองานที่ไม่ปรากฏตัวผู้สร้างสรรค์ หรือผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝง จะมีอายุ 90 ปี นับแต่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก หรือ 120 ปี นับแต่สร้างสรรค์ ทั้งนี้ เมื่ออายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์สิ้นสุดลง งานนี้ก็ไม่มียุติลิขสิทธิ์อีกต่อไป แต่จะตกเป็นสาธารณสมบัติ (Public domain) ให้บุคคลใดก็ได้มีสิทธินำงานนั้นไปใช้ประโยชน์ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่ประการใด

2.3.4 งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ตามกฎหมายของสหราชอาณาจักร

กฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรกำหนดว่างานสร้างสรรค์ได้แก่ งานวรรณกรรม นาฏกรรม ดนตรีกรรม หรือศิลปกรรม การบันทึกเสียง ภาพยนตร์ งานแพร่เสียงแพร่ภาพ ระบบเคเบิลและการจัดรูปแบบเกี่ยวกับการพิมพ์³⁸ แต่ไม่ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองงานที่สัตว์เป็นผู้สร้าง มีบัญญัติเฉพาะงานที่สร้างสรรค์โดยบุคคล³⁹ ซึ่งหมายถึง บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล โดยงานที่จะได้รับการคุ้มครองต้องเป็นงานที่เกิดจากการใช้ทักษะ (Skill), แรงงาน (Labour), และ วิจารณญาณ (Judgement) ส่วนงานที่เป็นการสร้างสรรค์ร่วมกันต้องเป็นงานที่สร้างร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น⁴⁰ อย่างไรก็ตาม กฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรไม่ได้บัญญัติรับรองให้ความคุ้มครองงานที่สัตว์สร้างร่วมกับมนุษย์เอาไว้ว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์⁴¹

3. กรณีศึกษางานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ของ Mr.David Slater and Wikimedia.

กรณีศึกษาเป็นเรื่องพิพาทเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ในตัวภาพถ่ายที่เกิดจากสัตว์ คือ ลิงเป็นช่างถ่ายภาพ ซึ่งถ่ายโดยใช้กล้องของนายเดวิด สเลเตอร์ เดินทางไปถ่ายทำที่ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งได้ใช้เวลาอยู่กับฝูงลิงและถ่ายรูปลิง ในขณะเดียวกันได้ตั้งกล้องถ่ายรูปเอาไว้ แต่หลังจากนั้นมีลิงตัวหนึ่งไปใช้กล้องถ่ายรูปและกดชัตเตอร์ถ่ายรูปตัวมันเอง หรือที่เรียกกันว่า “เซลฟี” จึงได้ออกมาเป็นภาพดังกล่าว ต่อมาเว็บไซต์วิกิมีเดียได้นำภาพดังกล่าวอัปโหลดเข้าไปในเว็บไซต์ของตนที่เป็นเว็บไซต์สาธารณะ เพื่อให้ผู้อื่นได้มาชื่นชมและนำภาพดังกล่าวไปใช้ได้อย่างอิสระ ทำให้นายเดวิด สเลเตอร์ อ้างว่าได้รับความเสียหาย⁴² ซึ่งได้มีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทยและต่างประเทศ ดังนี้

1) นักกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสำนักงานลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความเห็นว่า “กฎหมายลิขสิทธิ์ถูกจำกัดอยู่ที่ความคิดริเริ่มของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งสำนักงานจะ

³⁸ Copyright, Designs and Patents Act, 1988, Section 1.

³⁹ Copyright, Designs and Patents Act, 1988, Section 9.

⁴⁰ Copyright, Designs and Patents Act, 1988, Section 10.

⁴¹ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่างานที่สัตว์สร้างร่วมกับมนุษย์เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ ถ้าปรากฏว่ามีมนุษย์เป็นผู้ฝึก หรือผู้ควบคุม โดยนำหลักการในเรื่องมาตรฐานความคิดสร้างสรรค์มาปรับใช้กับงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์และงานอันมีลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรมีอายุการคุ้มครอง 70 ปี เช่นเดียวกับอายุการคุ้มครองกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ยกเว้นงานสิ่งบันทึกเสียงและงานแพร่เสียงแพร่ภาพที่ขยายระยะเวลา 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย

⁴² กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, (2557). **ศึกชิงลิขสิทธิ์รูปลิงเซลฟี**. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2559, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/597693>.

ปฏิเสธไม่รับจดทะเบียนถ้ามนุษย์ไม่ใช่ผู้สร้างงาน”⁴³

2) Bianca D'Orsi, โฆษกหญิงของสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งประเทศไทยในสหราชอาณาจักร ให้ความเห็นว่า “ภายใต้กฎหมายของสหราชอาณาจักร สัตว์ไม่สามารถเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ อย่างไรก็ตามคำถามที่ว่าช่างภาพเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นซับซ้อนหรือไม่ มันขึ้นอยู่กับว่าช่างภาพได้ลงมือทำอะไรในงานสร้างสรรค์นั้นหรือไม่ ทั้งนี้เป็นการตัดสินใจที่ต้องให้ศาลตัดสิน”⁴⁴

3) Iain Connor หัวหน้าในสำนักงานกฎหมาย Pinsent Masons แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญา ให้ความเห็นว่า “ตามหลักการแรก ถ้าคุณให้กล้องถ่ายรูปแก่ลิงและคุณไม่ได้ฝึกควบคุมลิง ถ้าหากลิงกดปุ่มถ่ายรูป ถือว่าลิงเป็นผู้สร้างภาพนั้น”⁴⁵

4) รองศาสตราจารย์อรรถพร พินิจพัฒนา ให้ความเห็นว่า “กรณีของช่างวาดภาพและลิงถ่ายภาพนั้น แม้สัตว์ทั้งสองจะเป็นผู้สร้างก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่เจ้าของลิขสิทธิ์แต่อย่างใด เพราะลิขสิทธิ์เป็นสิทธิในทางกฎหมายที่ผู้ทรงสิทธิจะต้องมีสภาพบุคคลเท่านั้น ส่วนเจ้าของสัตว์ไม่ถือว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หากไม่มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานนั้น ด้วยการใช้ทักษะ (Skill) การแรงงาน (Labor) และการใช้วิจารณญาณ (Judgement)”⁴⁶

กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาและกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรล้วนไม่ให้ความสำคัญคุ้มครองงานที่เกิดจากสัตว์โดยลำพัง เพราะไม่ใช่การสร้างสรรค์งานโดยมนุษย์ด้วยตนเองตามหลัก Originality⁴⁷ และได้มีคำพิพากษาของศาลตัดสินว่างานอันมีลิขสิทธิ์ต้องเกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์ โดยกฎหมายลิขสิทธิ์ยังไม่ขยายความคุ้มครองไปถึงงานที่เกิดขึ้นจากสัตว์⁴⁸ แต่อาจารย์อรรถพรและผู้เขียนเห็นว่างานที่เกิดขึ้นจากสัตว์อาจมีลิขสิทธิ์ได้ ถ้าปรากฏว่ามนุษย์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างงานนั้นอย่างเพียงพอ

⁴³ Samuel, G. (August, 2014), **Monkey business: macaque selfie can't be copyrighted**, say US and UK , Retrieved August 22, 2015, from <http://www.theguardian.com/technology/2014/aug/22/monkey-business-macaque-selfie-cant-be-copyrighted-say-us-and-uk>.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ เกริกฤทธิ์ เชาว์ปัญญานนท์, (2559). “ลิง” เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้หรือไม่?. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2559, จาก <http://idgthailand.com/ลิง-เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์/>.

⁴⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, พ.ศ. 2472, มาตรา 15.

⁴⁸ Peta, (January, 2016), UPDATE: 'Monkey Selfie' Case Brings Animal Rights Into Focus, Retrieved March 1, 2016, from <http://www.peta.org/blog/monkey-selfie-case-animal-rights-focus/>.

4. บทวิเคราะห์

4.1 การเป็นผู้สร้างสรรค์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์

พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้ “ผู้สร้างสรรค์” หมายถึง “ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้” และมาตรา 8 กำหนดให้ “...ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติ...” ทำให้เห็นได้ว่าผู้สร้างสรรค์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ หมายถึงเฉพาะบุคคลที่มีสภาพบุคคลตามมาตรา 15 แห่ง ป.พ.พ. ซึ่งแนวปฏิบัติของสำนักงานลิขสิทธิ์แห่งสหรัฐอเมริกา มาตรา 202.02 (b) ที่กำหนดว่าผู้เป็นเจ้าของที่ได้รับความคุ้มครองนั้น ต้องเป็นงานต้นกำเนิดมาจากมนุษย์ และกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักรต่างเห็นไปในแนวทางเดียวกันคืองานที่เกิดจากสัตว์ไม่อาจได้รับลิขสิทธิ์

4.2 การสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์

การสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดงานตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ซึ่งผู้เขียนขอแยกอธิบายได้ 3 กรณี ดังนี้

4.2.1 งานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์

งานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์นี้ เป็นการสร้างสรรค์ที่ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มขึ้นด้วยตนเองและต้องบันทึกลงในสื่อใด ๆ ที่สามารถนำเสนอออกมาได้⁴⁹ ซึ่งศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำหลักในเรื่อง “ระดับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์” มาพิจารณางานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกิดจากมนุษย์ว่าอย่างน้อยจะต้องมีระดับของความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ⁵⁰ แต่ศาลของสหราชอาณาจักรได้นำเอาหลัก “Skill, Labour and Judgement” มาประกอบการพิจารณาระดับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือระดับของการสร้างสรรค์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในระดับสูง ขอเพียงแค่ว่าได้ใช้ความรู้ ความสามารถและความวิริยะอุตสาหะก็เพียงพอแล้ว ในขณะที่ประเทศไทยงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ สามารถนำหลักการในส่วนของระดับความคิดสร้างสรรค์ “Originality” มาใช้พิจารณา การใช้ความรู้ ความสามารถ ประกอบกับการมีการลงทุน ลงแรงในการสร้างสรรค์ จึงเป็นงานที่มีการใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างเพียงพอ

4.2.2 งานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นโดยสัตว์

กฎหมายลิขสิทธิ์ไม่ได้กำหนดให้งานที่เกิดจากสัตว์เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ เพราะงาน

⁴⁹ Copyright Act, 1976, Section 102 (a).

⁵⁰ กล่าวคือ การที่ผู้สร้างสรรค์ลงแรงใช้ความพยายามและออกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพื่อสร้างงาน ตามหลักทฤษฎี Sweat of the brow ยังไม่เพียงพอสำหรับการได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา

อันมีลิขสิทธิ์ต้องเป็นงานที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เป็นกระบวนการอันเกิดขึ้นจากมโนภาพ หรือความคิด⁵¹ ซึ่งมโนภาพ หรือความคิดเป็นกระบวนการทางสมองที่จะต้องมีการจัดระเบียบความคิดและประมวลผลแสดงออกมาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง⁵² ในขณะที่สัตว์ไม่สามารถที่จะสร้างมโนภาพ หรือใช้ความคิดอย่างเป็นระบบเหมือนกับมนุษย์ แม้ว่าสัตว์จะได้สร้างงานมากน้อยเพียงใดก็ตาม อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากคำว่า “Creativity” หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์และความสามารถทางสมองของมนุษย์ ทำให้เห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ต้องเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากตัวมนุษย์เอง ด้วยเหตุนี้งานที่สัตว์ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยลำพัง จึงไม่สามารถเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้

4.2.3 งานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์

เป็นงานที่เกิดจากสัตว์โดยมีมนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งในเรื่องนี้ Iain Connor นักกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐอเมริกา ให้ความเห็นว่า “ถ้าคุณให้กล้องถ่ายรูปแก่ลิง และคุณไม่ได้ฝึกควบคุมลิง ถ้าหากลิงกดปุ่มถ่ายรูป ถือว่าลิงเป็นผู้สร้างภาพนั้น” ซึ่งอาจมองกลับกันว่าถ้ามนุษย์เป็นผู้ฝึก ก็อาจทำให้งานที่สัตว์สร้างเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ของมนุษย์ผู้ฝึกได้ และอาจารย์อรพรรณ พันธ์พัฒนา ก็เห็นว่า “งานที่เกิดจากสัตว์ย่อมเป็นงานที่อาจมีลิขสิทธิ์ได้ ถ้าบุคคลผู้เป็นเจ้าของสัตว์ หรือ ผู้ฝึกสัตว์ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานที่เกิดจากสัตว์ ต้องแสดงให้เห็นถึงการใช้ความวิริยะอุตสาหะ ใช้ความรู้ความสามารถและใช้วิจารณญาณ เช่น มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ หรือมีการจัดเตรียมสถานที่ สำหรับใช้ในการสร้างสรรค์ จากฝีมือของผู้เป็นเจ้าของ หรือผู้ฝึก”⁵³ ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับความเห็นของบุคคลทั้งสองท่านนี้ เนื่องจากงานที่เกิดจากสัตว์โดยมีมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้เป็นเจ้าของ ผู้ควบคุม หรือผู้ฝึกสัตว์ ต้องมีการใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างเพียงพอ ถ้าผู้ฝึกหรือผู้ควบคุมแสดงให้เห็นได้ว่าได้ใช้ความรู้ความสามารถและวิจารณญาณ ลงทุนและลงแรงในการฝึกฝนหรือควบคุมสัตว์อย่างเพียงพอ งานนั้นก็อาจได้รับความคุ้มครองในฐานะเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ดังนี้

1) การสร้างสรรค์งานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ในกรณีที่เป็นการสร้างสรรค์ร่วมกัน

“การสร้างสรรค์ร่วมกัน” ใน อนุสัญญาเบอร์นและข้อตกลงทริปส์ เป็นเรื่องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ร่วมกันสร้างสรรค์ ซึ่งการสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ไม่ถือว่าเป็นการสร้างสรรค์ร่วมกัน แต่กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรา 101 กำหนด

⁵¹ ภูมิพันธ์ บุญนางเสวี, (2531), “วัตถุแห่งลิขสิทธิ์: ศึกษาธรรมชาติ และลักษณะของ “งาน,” (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 52.

⁵² เรื่องเดียวกัน, 54-55.

⁵³ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, (2557). **สิทธิลิขสิทธิ์รูปปลิงเซฟ**. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2559, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/597693>

ว่าการสร้างสรรค์ร่วมกันหมายถึง “งานที่จัดทำขึ้นโดยผู้สร้างสรรค์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีความมุ่งหมายให้งานนั้นเป็นส่วนเดียวกันทั้งหมดที่คงอยู่ร่วมกัน หรือไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้” ซึ่งชัดเจนว่าเป็นงานที่จัดทำขึ้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ส่วนกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักร ก็กำหนดให้เป็นการสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างผู้สร้างสรรค์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ไม่สามารถแยกออกได้อย่างชัดเจนจากส่วนของผู้สร้างสรรค์คนหนึ่ง หรือหลายคน ซึ่งก็คืองานที่จัดทำขึ้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ส่วนกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย ไม่ได้มีการให้คำจำกัดความของการสร้างสรรค์ร่วมกัน แต่คำว่า การสร้างสรรค์ร่วมกันมีปรากฏอยู่ในเรื่องของอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ “ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ร่วม ลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าวให้มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ร่วม...”⁵⁴ ซึ่งในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์มากกว่าหนึ่งคนและผู้สร้างสรรค์เหล่านั้นก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ร่วมกัน...⁵⁵ เพราะฉะนั้น การสร้างสรรค์ร่วมกันตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยเป็นการสร้างสรรค์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น งานสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์จึงไม่ถือเป็นการสร้างสรรค์ร่วมกันตามกฎหมายลิขสิทธิ์

2) การสร้างสรรค์งานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ในกรณีที่เป็นการจ้างแรงงาน

เมื่อพิจารณาจากเรื่องการจ้างแรงงานนี้แล้ว จะเห็นได้ว่างานที่มนุษย์และสัตว์สร้างสรรค์ร่วมกัน ไม่อยู่ในฐานะการเป็นลูกจ้างและนายจ้างต่อกัน เพราะการจ้างแรงงาน คือ เรื่องของบุคคลสองคนทำสัญญาตกลงกันว่าฝ่ายหนึ่งตกลงจะทำงานให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง โดยอีกฝ่ายหนึ่งต้องจ่ายค่าจ้างให้ตลอดเวลาที่ทำงานให้ อีกทั้งสัตว์ไม่อาจมีสภาพบุคคลก็ย่อมไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถอยู่ในฐานะลูกจ้างและนายจ้างต่อกันได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้เขียนเห็นว่าสัตว์เป็นเพียงตัวช่วยอย่างหนึ่งในการสร้างงานของมนุษย์ แต่อย่างไรก็ดีจะไม่รวมถึงกรณีที่เป็นการจ้างแรงงานที่มนุษย์คนหนึ่งทำสัญญาจ้างแรงงานกับมนุษย์อีกคนหนึ่ง โดยมนุษย์อีกคนหนึ่งนั้นเป็นเจ้าของ ผู้ฝึก หรือผู้ควบคุมสัตว์ในการสร้างสร้งงาน

4.3 วิเคราะห์เรื่องกรณีศึกษาระหว่าง Mr.David Slater and Wikimedia

จากกรณีที่เว็บไซต์วิกิมีเดีย คอมมอนส์ อัฟโหลดภาพดังกล่าวของนายเดวิด สเลเตอร์ ช่างภาพชาวอังกฤษ ขึ้นบนเว็บไซต์ของตนโดยไม่ได้รับอนุญาตจากนายเดวิด สเลเตอร์ ให้สาธารณชนสามารถนำไปใช้ได้อย่างอิสระ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าภาพที่ถ่ายโดยลิง เป็นภาพที่ถูกบันทึกโดยลิง ลิงจึงเป็นผู้สร้างงานขึ้น ซึ่งแนวปฏิบัติของสำนักงานลิขสิทธิ์แห่งสหรัฐอเมริกา กำหนดว่า “งานที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์เท่านั้นที่มีลิขสิทธิ์ภายใต้กฎหมายของสหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่รวมถึง

⁵⁴ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์, พ.ศ. 2537, มาตรา 19 วรรคสอง.

⁵⁵ ไชยยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 175.

การถ่ายภาพและงานศิลปะที่สร้างขึ้นโดยสัตว์ เครื่องจักรกล โดยไม่มีการแทรกแซงของมนุษย์” อีกทั้งกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักร ไม่ให้ถือว่าสัตว์เป็นผู้สร้างสรรค์ โดยมีความเห็นของโฆษกสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาของสหราชอาณาจักร เห็นว่า “ภายใต้กฎหมายของสหราชอาณาจักร สัตว์ไม่สามารถเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้”

ในขณะเดียวกันที่นายเดวิด สเลเตอร์ กล่าวอ้างว่าอุปกรณ์การถ่ายภาพเป็นของตน และได้มีการจัดหาสถานที่สำหรับใช้ถ่ายภาพ พร้อมทั้งมีการตั้งกล้องถ่ายรูปเอาไว้เพื่อให้ลิงเข้ามากดชัตเตอร์เล่น แต่นายเดวิด สเลเตอร์ ไม่ได้เป็นเจ้าของ หรือผู้ควบคุมลิง ภาพดังกล่าวจึงไม่เป็นภาพที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของนายเดวิด สเลเตอร์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการถ่ายภาพจะได้มาซึ่งลิขสิทธิ์โดยง่ายด้วยการกดชัตเตอร์ แต่กรณีดังกล่าวนี้เป็นภาพที่สร้างขึ้นโดยสัตว์ด้วยความบังเอิญ จึงแตกต่างกับกรณีที่ช้างเป็นผู้วาดภาพโดยมีมนุษย์เป็นผู้ฝึกและจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างงานให้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่านายเดวิด สเลเตอร์ ยังคงเป็นเจ้าของภาพถ่ายดังกล่าว ตามหลักในเรื่อง “กรรมสิทธิ์” ที่เกี่ยวกับสิทธิในทางแพ่ง เนื่องจากกรรมสิทธิ์มีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สินที่มีรูปร่าง หรือไม่มีรูปร่างก็ได้ แต่ลิขสิทธิ์มีวัตถุแห่งสิทธิเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง⁵⁶ เพราะฉะนั้น กรรมสิทธิ์จึงเป็นสิทธิที่แยกต่างหากจากลิขสิทธิ์ ด้วยเหตุนี้ภาพถ่ายที่ได้ถูกบันทึกโดยกล้องถ่ายภาพของนายเดวิด สเลเตอร์ จึงถือว่ามีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน ภาพนี้จึงมีลักษณะที่เป็นกรรมสิทธิ์ของนายเดวิด สเลเตอร์ ซึ่งมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินและยังมีสิทธิติดตามเอาคืน และหรือขัดขวางไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของตนได้ ทั้งนี้ เฉพาะภาพต้นฉบับเท่านั้น แต่นายเดวิด สเลเตอร์ ไม่มีลิขสิทธิ์ในภาพดังกล่าว นายเดวิดจึงไม่มีสิทธิในการห้ามบุคคลอื่นทำซ้ำ หรือดัดแปลงภาพต้นฉบับและนำสำเนาภาพออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพราะภาพที่เป็นต้นฉบับกลายเป็นสมบัติสาธารณะ (Public Domain) ที่ไม่ว่าบุคคลใดก็สามารถใช้ภาพดังกล่าวได้อย่างอิสระ

5. บทสรุป

การสร้างสรรค์งานที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา และกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหราชอาณาจักร ต้องเป็นการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์หรือบุคคลเท่านั้น ซึ่ง พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าผู้สร้างสรรค์หมายถึงอะไร แต่มาตรา 8 ทำให้เป็นที่เข้าใจได้ว่างานอันมีลิขสิทธิ์ต้องมีที่มาจากมนุษย์หรือบุคคลเท่านั้น ส่วนการสร้างงานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์นั้น ไม่ได้มีการกำหนดไว้อย่าง

⁵⁶ อำนาจ เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 14.

ชัดเจน เพราะฉะนั้น กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยจึงควรกำหนดให้ชัดเจนว่างานสร้างสรรค์ของสิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์สามารถได้รับลิขสิทธิ์ได้หรือไม่ แต่ในขณะนี้ยังไม่มี การปรับปรุงกฎหมายให้มีความชัดเจน ผู้เขียนขอแนะนำให้นำวิธีการตามกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร มาปรับใช้ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างงานโดยสัตว์ หรือการสร้างงานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ เพื่อป้องกันกรณีเช่นเดียวกับลิงเซลฟีในประเทศไทย⁵⁷

สำหรับการสร้างสรรค์งานร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ ผู้เขียนเห็นว่างานนั้นจะเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างเพียงพอ โดยเข้าไปมีส่วนร่วม กับสัตว์ในการสร้างงาน เช่น มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ และหรือแสดงให้เห็นว่าสัตว์สามารถอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์

⁵⁷ Holly, Y., (2015), **PETA suit claims monkey holds copyright to famous selfie**, Retrieved January 1, 2016, from <http://edition.cnn.com/2015/09/23/world/monkey-selfie-peta-lawsuit/>

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (ม.ป.ป.). **การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในกฎหมายไทย**. สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.lawwebservice.com/lawsearch/archankittisak08.pdf>
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2549). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2553). **ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา พื้นฐานความรู้ทั่วไป ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค้า เหม็ดคอนดักเตอร์ชิป พันธุ์พืชใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- สุจิตตา ธีรโรจน์วิทย์. (2549). **“ปัญหาและแนวทางการคุ้มครองงานแพร่เสียงแพร่ภาพตามกฎหมายลิขสิทธิ์”**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2558). **คลังศัพท์ไทย**. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2558, จาก <http://thaiglossary.org/search/Creativity>.
- พิเชฐ คุ้มพะเนียด. (2556). **“ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ภาพยนตร์: ศึกษากรณีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยถึงสัญญาณภาพและเสียงจากโรงภาพยนตร์”**. การค้นคว้าอิสระมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- อำนาจ เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ. (2556). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- Henry, C. (August, 2014). **Copyright Protection of Monkey Selfies and Other Non-Human Works**, Retrieved August 1, 2015, from <http://www.blaney.com/articles/copyright-protection-monkey-selfies-and-other-non-human-works>.
- Samuel, G. (August, 2014). **Monkey business: macaque selfie can't be copyrighted**, say US and UK. Retrieved August 22, 2015, from <http://www.theguardian.com/technology/2014/aug/22/monkey-business-macaque-selfie-cant-be-copyrighted-say-us-and-uk>.
- Holly, Y. (September, 2015). **PETA suit claims monkey holds copyright to famous selfie**. Retrieved January 14, 2016, from <http://edition.cnn.com/2015/09/23/world/monkey-selfie-peta-lawsuit/>.
- Peta, (January, 2016). **UPDATE: ‘Monkey Selfie’ Case Brings Animal Rights Into Focus**. Retrieved March 1, 2016, from <http://www.peta.org/blog/monkey-selfie-case-animal-rights-focus>

Translated Thai References

- Prokkati, K. (n.d). **Copyright Protection Laws in Thailand**. Retrieved August 28, 2015, from <http://www.lawwebservice.com/lawsearch/archankittisak08.pdf> [in Thai]
- Hemarajata, C. (2006). **The Explanation of Copyright Law**. Bangkok: Winyuchon. [in Thai]
- Hemarajata, C. (2010). **The Nature of Intellectual Property Law (basic knowledge) Copyright, Patent Trademark, Geographical Indication, Trade Secrets, Semiconductor Chips, New Plants**. Bangkok: Winyuchon. [in Thai]
- Kumpanied, P. (2014). **“Problems of Copyright Infringement in Cinematographic Works: The Study of the Use of Modern Technology to Capture Image and Sound Signal in Cinema.”** Master’s Independent Study, Faculty of Law, Graduate School, Bangkok University.
- Dhirarotwit, S. (2006). **“Problems and Means of Protecting Broadcasting Works under Thai Copyright Law.”** Master’s Thesis, Faculty of Law, Graduate School, Thammasat University.
- National Science and Technology Development Agency. (2015). **Thaiglossary**. Retrieved April 13, 2015, from <http://www.thaiglossary.org/search/Creativity>.